MATEMATIIKAN JA TILASTOTIETEEN LAITOS
Analyysi II
Ohjaus 1 / Ratkaisuehdotuksia (RT)
24. - 26.1.2011

1. Laske
$$\int_{\sqrt{\frac{\pi}{4}}}^{\sqrt{\frac{\pi}{3}}} x\sin(x^2)\,dx.$$
Tunnista yhdistetyn funktion derivaatta.

Johdattelua ratkaisun löytämiseen. Pyritään ilmaisemaan integroitava funktio $x\sin(x^2)$ yhdistetyn funktion derivaattana, toisin sanoen muodossa
$$x\sin(x^2) = (g\circ f)'(x) = f'(x)g'(f(x)),$$
jossa $f\colon [\sqrt{\pi/4}, \sqrt{\pi/3}] \longrightarrow \mathbb{R}$ ja $g\colon \mathbb{R} \longrightarrow \mathbb{R}$ ovat jatkuvasti derivoituvia (itse asiassa funktion g derivoituvuus sisäfunktion arvojoukossa riittää). Selvästi sisäfunktion f täytyy olla muotoa $f(x) = x^2$ kaikilla $x \in [\sqrt{\pi/4}, \sqrt{\pi/3}]$, joten $f'(x) = 2x$ kaikilla $x \in [\pi/4, \pi/3]$. Jos asetetaan $g'(x) = (1/2)\sin x$, jonka integraalifunktioksi g voidaan valita $g(x) = -(1/2)\cos x$, niin saadaan integroitava funktio haluttuun muotoon:
$$D\Big(-\frac{1}{2}\cos(x^2)\Big) = 2x\cdot\frac{1}{2}\sin(x^2) = (g\circ f)'(x) = x\sin(x^2)$$
kaikilla $x \in [\sqrt{\pi/4}, \sqrt{\pi/3}]$.

Ratkaisu. Analyysin peruslauseen (Lause 5.6, s.18) nojalla
$$\begin{aligned}\int_{\sqrt{\pi/4}}^{\sqrt{\pi/3}} x\sin(x^2)\,dx &= \int_{\sqrt{\pi/4}}^{\sqrt{\pi/3}} D\Big(-\frac{1}{2}\cos(x^2)\Big)\,dx = \Big/_{\!\!\sqrt{\pi/4}}^{\sqrt{\pi/3}} -\frac{1}{2}\cos(x^2)\\ &= -\frac{1}{2}\big(\cos(\pi/3) - \cos(\pi/4)\big) = -\frac{1}{2}\Big(\frac{1}{2} - \frac{1}{\sqrt{2}}\Big)\\ &= \frac{\sqrt{2}-1}{4}.\end{aligned}$$

2. Laske
$$\int_0^1 e^x e^{e^x}\,dx.$$
Tunnista yhdistetyn funktion derivaatta. Tässä $e^{e^x} = e^{(e^x)}$.

Ratkaisu. Samaan tapaan kuin tehtävässä 1, pyritään ilmaisemaan integroitava funktio $e^x e^{e^x}$ derivaattana yhdistetystä funktiosta $f\circ g$ sopivilla jatkuvasti derivoituvilla funktioilla $f\colon [0,1] \longrightarrow \mathbb{R}$ ja $g\colon \mathbb{R} \longrightarrow \mathbb{R}$ (jälleen funktion g derivoituvuus funktion f arvojoukossa riittää). Huomataan, että
$$e^x e^{(e^x)} = f'(x)g'(f(x)) = (g\circ f)'(x),$$

kun valitaan $f(x) = g(x) = e^x$, sillä $D(e^x) = e^x$. Analyysin peruslauseen nojalla

$$\begin{aligned}\int_0^1 e^x e^{(e^x)}\,dx &= \int_0^1 D(e^{(e^x)})\,dx = \Big/_{0}^{1} e^{(e^x)} = e^{e^1} - e^{e^0}\\ &= e^e - e.\end{aligned}$$

3. Laske

$$(1)\ \int_1^2 x^2 e^x\,dx;$$

$$(2)\ \int_1^2 x^3 e^{x^2}\,dx.$$

Osittaisintegrointi auttaa.

Johdattelua ratkaisun löytämiseen. Kohdissa (1) ja (2) olevaa integroitavaa funktiota ei voida ilmaista (pelkkänä) yhdistetyn funktion derivaattana. Kuten vihje kuuluu, käytetään osittaisintegrointilausetta (s.23):

Olkoot $u, v\colon [a,b] \longrightarrow \mathbb{R}$ derivoituvia ja u', v' integroituvia välillä $[a,b]$. Tällöin

$$\int_a^b u(x)v'(x)\,dx = \Big/_{a}^{b} u(x)v(x) - \int_a^b u'(x)v(x)\,dx,$$

Kohdan (1) ratkaisu. Tässä kannattaa aluksi valita $u(x) = x^2$ ja $v(x) = e^x$, sillä osittaisintegroimalla kahdesti päästään x:n potensseista eroon ja viimeiseksi integroitavaksi jää enää $2e^x$. Merkitään siis

$$\begin{aligned}u(x) &= x^2, \quad u'(x) = 2x\\ v(x) &= e^x, \quad v'(x) = e^x\end{aligned}$$

kaikilla $x \in [1,2]$, jolloin

$$\int_1^2 x^2 e^x\,dx = \Big/_{1}^{2} x^2 e^x - \int_1^2 2xe^x\,dx = (4e^2 - e) - \int_1^2 2xe^x\,dx.$$

Osittaisintegroidaan jäljelle jäänyt integraali (nyt $u(x) = 2x$ ja $v'(x) = e^x$):

$$\begin{aligned}\int_1^2 2xe^x\,dx &= \Big/_{1}^{2} 2xe^x - \int_1^2 2e^x\,dx = 4e^2 - 2e - \Big/_{1}^{2} 2e^x\\ &= 4e^2 - 2e - (2e^2 - 2e) = 2e^2.\end{aligned}$$

Näin tehtävän vastaukseksi saadaan

$$\int_1^2 x^2 e^x \, dx = 4e^2 - e - 2e^2 = 2e^2 - e.$$

Kohdan (2) ratkaisu. Tässä täytyy huomata, että integroitava funktio $x^3 e^{x^2}$ voidaan kirjoittaa funktioiden $\frac{1}{2}x^2$ ja $2xe^{x^2}$ tulona, joista jälkimmäinen on yhdistetyn funktion e^{x^2} derivaatta. Merkitään siis

$$u(x) = \frac{1}{2}x^2, \quad u'(x) = x,$$
$$v'(x) = 2xe^{x^2}, \quad v(x) = e^{x^2}$$

kaikilla $x \in [1, 2]$, jolloin osittaisintegroimalla

$$\int_1^2 x^3 e^{x^2} \, dx = \Big/_{1}^{2} \frac{1}{2}x^2 e^{x^2} - \int_1^2 xe^{x^2} \, dx = 2e^4 - \frac{1}{2}e - \int_1^2 xe^{x^2} \, dx.$$

Koska $D\Big(\frac{1}{2}e^{x^2}\Big) = xe^{x^2}$ kaikilla $x \in [1, 2]$, niin Analyysin peruslauseen nojalla

$$\int_1^2 xe^{x^2} \, dx = \Big/_{1}^{2} \frac{1}{2}e^{x^2} = \frac{1}{2}(e^4 - e).$$

Näin ollen

$$\int_1^2 x^3 e^{x^2} \, dx = \frac{3}{2}e^4.$$

4. Laske sijoituksella $e^x = u$

$$\int_0^1 e^x e^{e^x} \, dx.$$

Vastauksen tarkastamisen kannalta kannattaa huomata, että kyseessä on täsmälleen sama integraali, kuin tehtävässä 2, joten myös vastauksen täytyy olla sama.

Johdattelua ratkaisun löytämiseen.

Sovelletaan luentomonisteen lausetta (Huom. 6.4, kohta (2), s.22), jonka mukaan (sijoituksella $\psi(x) = u$) :

$$\int_a^b g(\psi(x))\psi^{'}(x) \, dx = \int_{\psi(a)}^{\psi(b)} g(u) \, du.$$

Asetetaan $\psi \colon [0, 1] \longrightarrow \mathbb{R}$, $\psi(x) = e^x$, jolloin $\psi([0, 1]) \subset [1, e]$ ja $\psi(0) = 1$, $\psi(1) = e$. Määritellään lisäksi $g \colon [1, e] \longrightarrow \mathbb{R}$, $g(x) = e^x$, jolloin yllä olevan yhtälön mukaan

$$\int_0^1 e^x e^{e^x}\,dx = \int_0^1 \psi^{'}(x)g(\psi(x))\,dx = \int_1^e g(u)\,du = \int_1^e e^u\,du.$$

Ratkaisu. Kirjoitetaan kuitenkin ratkaisu vielä, kuten luentomonisteen esimerkissä 6.5 (s.22).

Määritellään sijoitus $e^x = u$, jolloin uusiksi integroimisrajoiksi saadaan

$$x = 0 \Longrightarrow u = e^0 = 1,$$

$$x = 1 \Longrightarrow u = e^1 = e.$$

Nyt lisäksi $e^x\,dx = du$ (tämä "yhtälö" on lähinnä kätevä muistisääntö sijoituksen tekemisen helpottamiseksi, kuten luennoillakin on korostettu. Täsmällinen matemaattinen perustelu muuttujan vaihdolle tapahtuu Lauseen 6.3 (s.21) tai Huomautuksen 6.4 (s.22) avulla). Siispä

$$\int_0^1 e^x e^{e^x}\,dx = \int_1^e e^u\,du = \Big/_{\!1}^{\,e} e^u = e^e - e.$$